

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק

אבדק"ק צאנז-קלויזענבורג זצוקללה"ה

גליון ל"ה

[תשפ"ה]

שנה מ"א

בעידן רעוא דרעוין פרשת שלח תשכ"ט לפ"ק

בתורה"ק שלח לך אנשים וייתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל וגו' (יג, ב). ויש לדקדק באומרו וייתורו את ארץ כנען, ולא אמר ויתורו את הארץ בסתמא, והלא הדבר ידוע דהמכוון הוא על ארץ כנען. וכן באומרו אשר אני נותן לבני ישראל, דלכאורה הוא אך למותר, שהרי כבר נזכר בתורה שהשי"ת הוא הנותן את הארץ.

עוד עמדו לבאר במה שנשלחו נשיאי וראשי בני ישראל לתור את הארץ, וכי נשמע בדבר הזה שמדינה המבקשת לשלוח מרגלים למדינה אחרת תשלח את נשיא הארץ או אחד מהשרים ושופטי הארץ. ובפרט שמשם רבינו צוה אותם לבדוק הארץ הטובה היא אם רעה השמנה היא אם רזה היש בה עץ וגו' (שם יט-כ), ולצורך כך היה מן הראוי לשלוח מומחים הבקאים בטיב הקרקעות ואיכות השדות והעצים, ומה זה ששלחו את הנשיאים ראשי אלפי ישראל, שבאותה שעה כשרים וקדושים היו ולא היה להם בעולמם מאומה מלבד עסק התורה.

א) ויש לומר בהקדם דרשת המדרש (ב"ר מז, ד) על הכתוב (בראשית ב, יב) וזהב הארץ ההוא טוב, מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל. ולכאורה צ"ב, כי הלא כלל נקוט בדיניו שאין מקרא יוצא מידי פשוטו (שבת סג), והאיך הפקיעו חכמים כל כך את פשט הכתוב המדבר בזהב הטוב הנמצא בארץ, ודרשוהו על תורת וחכמת ארץ ישראל.

ויבואר על פי מאמרם ז"ל (הענין ז.) למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים, לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ואמרו עוד (סוטה ה.) לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני. וכן פירשו בספרים הק' (ע' כלי יקר, דברים לג, ב; נעים אלימלך, פרשת לך, ד"ה וילך אברהם; שם, פרשת בהר, ד"ה וידבר; קדושת לוי, אבות א, א; מאור ושמש, פרשת ראה, ד"ה ונראה על הרך) את לשון המשנה (אבות א, א) משה קבל תורה מסיני, דלכאורה היה ראוי לומר בסיני, אלא הכוונה שמשם רבינו זכה לקבל את התורה ולהיות אב לנביאים כיון שהיה שפל ברך ונכנע בעיני עצמו, כאמור (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ומדה זו למד מסיני, בראותו שהניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני.

ב) ויורמו בלשון חז"ל (ברכות ה.) מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, דלכאורה צ"ב הלשון ארבע אמות של הלכה, ולא אמרו בסתמא אין לו להקב"ה בעולמו אלא מקום של הלכה. אך הנה כאשר תלמיד חכם הוא עניו ושפל רוח, הריהו מתיירא להורות הוראה לאחרים, ומי לנו גדול מוקה"ק מצאנו זי"ע אשר העיד על עצמו (שו"ת דברי חיים ח"א, חושן משפט, סימן כג) שקבל תורה איש מפי איש עד משה רבינו, ובכל זאת כשהיה זקן כבן שבעים שנה היה ירא להורות הוראה, ובתשובות מאותן השנים כתב שלא יסמכו עליו למעשה וביקש שיציעו השאלה לפני גדולי תורה אחרים (עי' שם ח"ב, אבן העזר, סימן לח ועוד רבות).

ובן כל תלמיד חכם עניו ושפל רוח כאשר שואלים אותו שאלות בהלכה, הוא חושב לעצמו בלב נשבר, מי אנכי להורות הוראה לאחרים, הלוואי אדע לעצמי מה לעשות, הלא אנכי עדיין לא טעמתי טעמה של תורה ואין בי לא תורה ולא חכמה, ובקוצר דעתי הריני בבחינה שאמרו חז"ל (סוטה כב.) לא קרא ולא שנה ולא שימש, הלא כל ימי ושנותי העברתי לבטלה בעסקי הבל וריק, ואיך יהיה לי דעת תורה להורות ליהודי אחר כיצד להתנהג, ולכל היותר אפשר לי להעיר הערה בעלמא, ואחרים שהם יותר חכמים וגדולי תורה והתייגעו בתורה יותר ממני, הם יבואו וישקלו הדברים בדעתם אם הערה זו נכונה היא.

חכם ועניו כזה, כאשר הוא יושב ועוסק בתורה ומברר בירורי הלכה, הוא משתדל שהדברים ישארו עמו במחיצתו בתוך ארבע אמותיו, ולא יוודעו הדברים לאנשים אחרים. ורק אם יש איזה תלמידים המסתובבים סביבו ומלקטים חידושי תורה מעל שלחנו, אזי אין לו ברירה אחרת ואינו יכול לסרב להם, אבל מצדו עדיף אצלו להיות תמיד נחבא אל הכלים ואין לו שום רצון שיתפרסם שמו ברבים.

ועליו אמרו חז"ל שאין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה, רצ"ל תלמיד חכם שמצניע לכת בתוך ארבע אמותיו ואינו מפרסם גדלות תורתו החוצה, כי הקב"ה שוכן רק על עניו ושפל רוח כמו שנאמר (ישעיה נז, טו) ואת דכא ושפל רוח (עי' סוטה ה.), אבל אין הקב"ה שורה על איש אשר כל רצונו ח"ו להאדיר ולפרסם את שמו ברבים שישחיו בו יושבי שער בבחינת אסתירא בלגינא קיש קיש קריא (בבא מציעא פה:), כי על כך אמרו (סוטה שם) כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם. ולכן דרשו חז"ל (פנהדרין צג:) וה' עמו (שמואל א' טז, יח), שהלכה כמותו בכל מקום, רצ"ל דמאחר שהוא עניו ושפל רוח אשר ה' עמו בבחי' אתי את דכא, לכן זוכה לכוון לאמיתה של תורה והלכה כמותו.

ג) שמעתי מצדיקים על הגה"ק בעל מנחת חינוך וצ"ל, דלאחר שסיים לכתוב את חיבורו הגדול מנחת חינוך נמנע בתחילה להביאו לדפוס כי בענוותנותו חשש לפרסם דבריו והתיירא שהלומדים יבטלו את דבריו ויתלוצצו מהם, עד שנמלך בדעתו להשאיר כמה דפוסים מספרו בבית המדרש לראות האם

יהיו איזה אנשים שימצאו הדברים חן בעיניהם, וכמובן דמיד בראות הלומדים את הדברים נפקחו עיניהם לראות את האור כי טוב וששו עליהם כמוצא שלל רב, ואז נחה דעתו של המנחת חינוך. אך עדיין התיירא בנפשו להביא את דבריו לרפום, עד שבאו כתביו לידי גיסו זק"ק מצאנו זי"ע, אשר מיד כאשר ראה אותם שיבחהם ואמר בחיבה שהם מפרי רוחו של 'מיון יוסלי', ועודדו להעלותם לרפום.

זאת היתה מעלת מדת הענוה של הצדיקים, דככל שזכו להתעלות ולהשיג יותר השגות בתורה שאין לה קץ וסוף, כן לעומת זה נשבר יותר לכם בקרבם על כך שאין יודעים מאומה מהתורה הארוכה מארץ מדה, וכמו שאמר התנא האלקי רבי אלעזר לפני מיתתו (סנהדרין סה). הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים.

ד) ויבואר המובא בחז"ל (ירושלמי עבודה זרה, פרק ג הלכה א; ב"ר סב, ב), שבשעת פטירתו של רבי אבהו העבירו לפניו משמים י"ג נהרין דאפרסמון, ושאל רבי אבהו כל אלה למי, אמרו לו שלך הם, נענה רבי אבהו ואני אמרתי לריק יגעתו לתוהו והבל כוחי כיליתי (ישעיה מט, ד). ויש לומר דהנה שמן מורה על תורה כמו שדרשו חז"ל (דברים רבה ג, ג) על הכתוב (שיר השירים א, ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך, דהמכוון על דברי תורה עיי"ש (ועי' ברכות נו, מנחות פה), ולכן הראו לרבי אבהו י"ג נהרות של שמן אפרסמון, לרמוז על רוב יגיעתו ועמלו בדברי תורה, להעמיק חקר ולברר כל הלכה על בוריו, שזכה לדרוש את התורה כי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן.

ועל זאת נענה רבי אבהו בענוותנותו ואמר בהתפעלות, ואני אמרתי לריק יגעתו וגו', כי מעולם לא עלה על לבי שאזכה לכל זאת, אלא דמיתי תמיד בנפשי שאיני זוכה לכוון לאמיתה של תורה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולא פללתי שמהלימוד שלי עוד יהיו י"ג נהרות של שמן. אני אמרתי בנפשי דכל מה שחידשתי בדברי תורה הם רק בגדר פטפוטי דברים בעלמא, דתחת לדבר לשון הרע וליצינות ודברים בטלים אגיד איזה דבר תורה, שעל כך אמרו (ירושלמי ברכות, פרק ט הלכה ה) כל פיטמאי בישין ופיטמאי דאורייתא טבין, אך לא עלתה על לבי שאכן אזכה לכוון לתורת אמת ומתורתי יהיו י"ג נהרות שמן אפרסמון.

ה) ביתר שאת יבואר, דכאשר ראה רבי אבהו את י"ג הנהרות שרומזות על כך שזכה לדרוש את התורה כי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, נענה ואמר, כיצד יתכן שאיש שפל כמוני זכה לכל זאת, בהכרח לא בגלל שיש לי ראש טוב ומחודר ושכל ישר, ולא בגלל שעמלתי והתייגעתי, אלא בגלל מדת הענוה שלי, שתמיד היה לבבי נשבר ונדכה ואני אמרתי לריק יגעתו, וסברתי על עצמי שאיני יודע מאומה וכי לתוהו והבל כוחי כיליתי, ובזכות ענוה זו זכיתי לי"ג נהרות.

ו) עוד יבואר, שי"ג נהרות האפרסמון רומזים על כלליות ישראל, י"ב שבטי ישורון יחד עם שבט לוי, והרמז בזה שצדיקים כמו רבי אבהו מאירים באור תורתם

לכל שבטי ישראל, דכל הריבוי של תורה ואמונה שהיה אז אצל כלל ישראל היה בזכות כוחו ואורו הקדוש של רבי אבהו ותורתו שלמה, בדרך שמצינו (עי' זוה"ק פרשת ויחי, ח"א דף רלה, ב; שם פרשת שלח, ח"ג דף רעא, א) ברבי שמעון בר יוחאי שקראו לו בוצינא קדישא, כי לכל ישראל האיר בסוד תורה הבהיר.

ובאשר ראה רבי אבהו כל זאת תמה ואמר בענוותנותו, ואני אמרתי לריק יגעתי, מעולם לא עלה בלבי שאזכה להשפיע לטובה על כלל ישראל, ולא דמיתי בנפשי שדיבורי עושים רושם והם במדרגת דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב (עי' ספר הישר לד"ת, שער יג; שלח"ק, שער האותיות, ערך לב טוב אות ו), שהרי עלי נאמר (צפניה ב, א) התקוששו וקושו, קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים (בבא מציעא קז:), ואף שהייתי חשוב אצל הקיסר (עי' חגיגה יד; סנהדרין יד), לא עלתה על לבי מחשבה שאדם שפל כמוני פעל מאומה, אלא לתוהו והבל כוחי ביליתי.

ולחנ"ל (אות ה) יבואר עוד, שאמר רבי אבהו דהדרך שזכה שדבריו יעשו רושם ויאיירו לכל שבטי ישראל, הוא לפי שאמר לריק יגעתי, דהיינו שכאשר אמר להם תוכחת מוסר לא אמר להם מתוך יוהרא שמעו וקבלו את דברי, ולא היה כמוכיח בשער העומד ומוכיח את אחרים, אלא היה מדבר אל עצמו תוכחת מוסר על כי לתוהו והבל כוחי ביליתי, וכמובא בספרים הק' (עי' יטב לב, פרשת מצורע, ד"ה והנ"ל בזה כי כתי) דהאומר תוכחה לאחרים וסבור שרק הם צריכים לתקן מעשיהם ואילו הוא בעצמו אדם השלם, אזי אין דבריו עושים פירות כלל, ורק כאשר המוכיח מדבר ומוכיח את עצמו, ונשמתו הקדושה מוכיחה את גופו באומרו, גוף טמא כזה איך עשית כך וכך, אזי גם שאר יהודים שומעים את המוסר שאומר לעצמו ומתעוררים אף הם לתקן מעשיהם (ועי' שפע חיים סליחות דרוש מז).

(ז) באופן אחר יבואר, על פי הירוע מהגה"ק המגיד מדובנא זצ"ל (אהל יעקב, פרשת נצבים, ד"ה כי המצוה הזאת; כוכב מיעקב, הפמרת ויקרא) עה"פ (ישעיה מז, כב) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, על פי משל לסוחר ששלח את נערו להביא את צרור סחורתו מהעגלה, וכשבא הנער עם הצרור וראה אותו מקנה את פניו מזיעת אפו מכובד המשא אמר, בהכרח שאין זה הצרור שלי, כי הצרור שלי הוא צרור קטן וקל עם כמה אבני חן ויהלומים ואין בו טירחא לשאת אותו. והנמשל הוא, דעתיד האדם ליתן דין וחשבון על מעשיו בעולם הזה, וכשיבדקו בתורתו ויראו כמה כשל כוחו והיה עייף ויגע, יאמרו דאין זה תורת ה' כי היא אינה מייגעת ואדרבה היא המנוחה והנחלה. וז"ש ולא אותי קראת יעקב, שהתורה שעסקת בה אינה תורתי, והראיה כי יגעת בי ישראל, שזה בא לך ביגיעה, עכתו"ד ודפח"ח.

והיינו שכאשר יתן אדם דין וחשבון על כל פעלו בעולם הזה ויראו עד כמה באה התורה אצלו מתוך עייפות וקושי, יאמרו לו דאין זה תורת אמת שנלמדה לשמה, כי הלומד תורה לשמה בדביקות בהש"ת, אין התורה מעייפת ומייגעת

אותו, אדרבה עליה נאמר (משלי ג, ח) רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך, ובבחינת הכתוב (תהלים קג, כ) גבורי כח עשי דברו לשמוע בקול דברו, ועד זקנה ושיבה היא נותנת לאדם אחרית ותקוה טובה (קדושין פב.), וכן שנינו (קנים ג, ו) זקני תורה כל זמן שמזקנין דעתן מתיישבת עליהן, וכפי שמצינו אצל משה רבינו (דברים לד, ז) שבן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא גם לחה.

לבן כשהראו לרבי אבהו את שכרו י"ג נהרי שמן אפרסמון, שכידוע הוא שמן משובח ויקר (עי' ברכות מג.), תמה ואמר בענוותנותו, האידך יתכן שכל זה בא לי בשכרי, והלא אני אמרתי, שכל עבודתי היא לדיק, וראיה לדבר כי הלא יגעתי, וכן כל מה שפעלתי ועשיתי הכל היה לתוהו והבל וראיה לדבר שהרי בוחי ביליתי, ואלמלא הייתי לומד תורה כראוי לא נעשיתי עייף ויגע, ואחרי שיגעתי וכיליתי כוחי בהכרח שלא היתה כוונתי לשם שמים אלא למעני ולכבודי, ולמה זכיתי לכל השכר הגדול הזה.

ח **הלומד** תורה לשם שמים באופן הראוי, אינו נעשה עייף ויגע מלימוד התורה, ועל כך אמר הכתוב (משלי ד, ב) כי לקח טוב נתתי לכם, וראיה לדבר שהתורה שאתם לומדים הוא בגדר לקח טוב ושאתם זוכים לכון בדברי הלכה לאמיתה של תורה, הוא כאשר תראו כי תורתי אל תעזובו, שאינכם עוזבים את התורה גם לאחר שעות ארוכות של לימוד, וזאת מחמת שדברי תורה ערבים ומתוקים עליכם ואינכם מרגישים שום חולשה מחמת הלימוד, ותתיישבו ללמוד בשעה שבע בבוקר עד השעה שבע בערב ברציפות, בלי שתרגישו מאומה, לא חום ולא קור, לא עייפות ולא רעבון, ולא תרגישו איך עבר הזמן כל כך במהירות, וכאשר תרצו לאכול פת שחרית תבחינו שהנה כבר פנה יום והחשיך הלילה. וכן כלילה תתיישבו בכוונה ללמוד כמחצית השעה ואחר כך לאכול את סעודת הערב, אך לפתע תמצאו שכבר האיר היום בלי לאכול מאומה ומבלי לתת תנומה לעפעפיכם מרוב דביקות בלימוד התורה.

בן העיד רבי אליעזר על עצמו (סוכה כח.) מוימי לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, ולא שחתי שיחת חולין וכו'. וכאשר רואים אדם שאינו עוזב את התורה והוא הוגה בה תמיד, הרי זה סימן שהוא לומד תורה לשם שמים ולא לשם כבוד והתפארות, ולכן זוכה שהתורה אינה גורמת לו עייפות וחולשה, ותורתו היא לקח טוב לאמיתה של תורה.

ז **ויש** ליתן טעם למה שנהגו כמה צדיקים שלא עסקו בכמה לימודים בזמן אחד, ולמדו לימוד אחד בלבד, כדרך שמצינו (שבת ג:) כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתא. ואמנם כל צדיק אחז דרכו בדרכי עבודת ה', והיו צדיקים אחרים שלא נהגו כן, אך טעמם של אותם צדיקים נראה, דכאשר הצדיק

העוסק בתורה מתחיל ללמוד לימוד אחד, הריהו מתעמק בעומקה של תורה, ואיך יוכל לקבוע לעצמו שילמד שלש שעות מסכת אחת ואחר כך יתחיל מסכת אחרת וכדומה, וכי יכול הוא לשער כמה זמן יהיה צריך להתעמק בלימוד המסכת הראשונה, והלא בשעה שהוא מתחיל ללמוד ולהתעמק בתורה הוא נעשה בבחינת למעלה מן הזמן, וכי קאי רבי במסכת אחת לא קבע לעצמו זמן קצוב ללימוד מסכת זו, אלא היה יושב והוגה בה יומם ולילה בדביקות כל חושיו עד שכל המסכת היתה ברורה לו באר היטב, ואיך היה יכול להפסיק ולעבור ללימוד מסכת אחרת.

ויבואר מאמרם ז"ל (ירושלמי ברכות, פרק ט הלכה ה) העושה תורתו עתים הרי זה מיפר ברית, מאי טעמא (תהלים קיט, קכו) הפרו תורתך עת לעשות לה'. דהמכוון לאדם שקובע לעצמו שיעורים רבים לכל זמן ולכל עת, בשעה זו ללמוד לימוד זה ובשעה אחרת ילמד לימוד אחר, דאף שבוודאי יש בכך מעלה גדולה והלוואי ירבו כמותו בישראל, אבל עדיין אין זו הדרך הרצויה בתכלית השלימות, אלא הדרך ישכון אור היא דכאשר יתחיל ללמוד לימוד אחד יתדבק בלימוד זה עד שלא יוכל להפסיק ולעבור ללימוד אחר.

(י) והמכוון בפשטות של העושה תורתו עתים היינו באדם שקובע לעצמו כמה סדרי לימוד נפרדים במשך היום עם הפסקות ביניהם, סדר אחד בבוקר וסדר אחד בצהרים וסדר אחר בערב, וביניהם הוא מפסיק לאכילה ושינה וכדומה, דעל כך אמרו הרי זה מיפר ברית, כי המדרגה הרצויה בלימוד התורה הוא שיהגה בתורה כל היום בלי היסח הדעת, כפי שהיה אצל צדיקים גדולים כמו רבי שמעון בר יוחאי שישב במערה ולמד י"ב שנה ברציפות בלי הפסק (שבת לג:).

ויבואר הגמרא (ברכות ה:) אבא בנימין אומר, על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפילתי שתהא סמוך לממתי וכו', וברש"י ז"ל, כל ימי נזחרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי מממתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל ע"כ, ובתוס' (ד"ה אלא אימא) כבר הקשו מנא ליה לרש"י שאפילו בתורה אסור לעסוק לפני התפילה עיי"ש, ובפרט להידוע מפי ספרים וסופרים על גודל מעלת הלימוד קודם התפילה, וכמו שאמר רביה"ק הרבי ר' אלימלך ז"ע שאם לומדים קודם התפילה ב' דפים גפ"ת אזי יש לתפילה צורה אחרת [דאווענט זיך גאר אנדערש] [ועי' נתיב מצותיך, שביל אמונה, שביל ה אות ב].

ויש לומר דהדבר תלוי במי הדברים אמורים, שצדיק שזוכה לילך בדרך אמת ולעסוק בתורה בדביקות ובהתפשטות הגשמייות למעלה מן הזמן, וכידוע מזה"ק בעל ברוך טעם זי"ע (עי' שפע חיים, דרשות חורש"י תשל"ח, פרשת יתרו, אות יא) והרבה מתלמידיו הבעש"ט זי"ע, עליו כתב רש"י שאסור לו ללמוד קודם התפילה, כי אם יתחיל ללמוד קודם התפילה יהיה כל כך רבוק בתורה בהתפשטות הגשמייות עד שישכח להתפלל, וילמד כל היום ברציפות בלי להרגיש ולידע אם עכשיו לילה או יום.

אבל מי שלומד לפי שעות קצובות, וכשמתחיל ללמוד יודע את השעה שיסיים, ואין חשש שמא ימשך בלימודו וישכח להתפלל, בוודאי דבר גדול הוא שיעסוק בתורה קודם התפילה, שלא ירוץ אל הנחת תפילין והתפילה תיכף ממיטתו כשילבו בל עמו, אלא ישכים בשעה ארבע וירוצ' לטהר עצמו במקוה ואחר כך ילמד כמה דפי גמרא לפני התפילה. ונמצא שקלקלתנו היא תקנתנו, דלפי שאין אנו דבוקים כל כך בתורה ואין חשש שנשכח להתפלל מרוב דבקות בתורה, לכן מותר וראוי לעסוק בתורה קודם התפילה להתקדש כרת ולטהר מחשבת הלב, כאשר האריך בזה הר"ק מקאמאראנא זי"ע (ע"י שלחן המהור, סימן צג סעיף ב; זר וזהב, סימן צח ס"ק א).

(יא) שמעתי מחסיד אחד שהיה נוכח אצל זקה"ק מצאנו זי"ע כשחל פעם ערב פסח בערב שבת, והרבנית ע"ה נכנסה לחדרו ובקשה להיות ובוה התנור שאופין את המצות רצונה לאחר מכן להטמין החמין לשבת קודש, על כן ימהרו ויחישו באפיית המצות בעוד מועד, וזקה"ק הסכים לדבריה, ובבוקר הקדים לשרוף החמין בשעה מוקדמת והתחיל מיד לזרו את כל האנשים שעמדו מסביבו שימהרו תיכף לאפיית המצות, אולם כשסיימו כל ההכנות נשאר עוד כמחצית השעה עד זמן אפיית מצות בחצות היום, ואמר זקה"ק שיביאו לו מסכת חגיגה, וכשנתנו לו גמרא התעמק בלימוד גמרא ותוספות עד ששכח מכל אשר סביבותיו. כך עברו שעה ושעתיים כשכל הקהל עומד סביבו, והרבנית והמשמשים כבר החלו לדאוג מחמת השעה המאוחרת, אך איש מהם לא הרהיב עוז בנפשו להפריעו באמצע לימודו, ורק כעבור כב' שעות ומחצה סיים את כל המסכת ואז נפנה ללכת לאפיית המצות (וע"י שפע חיים מכתבי תורה, מהר"ב, חלק א, מכתב פה אות יא).

וזאת היא המדרגה הנוכרת, דבשעה שהתחיל זקה"ק לעסוק בתורה היה כל כך דבוק בלימודו עד שראה לפניו רק את האור אין סוף של קדושת המסכת, ונשכח ממנו כלל שיש עולם מסביבו, ועל בחינה כזו כתב רש"י שאסור לו ללמוד קודם התפילה, מחמת החשש שמרוב דבקותו בלימודו ישכח להתפלל.

(יב) עוד אמרו חז"ל (אבות ו, א), הלומד תורה לשמה זוכה דמלבשתו ענוה, והיינו דכאשר לומד לשמה ולא בכדי להתפאר, אזי ככל שלומד יותר תורה הוא נעשה יותר שבור ונכנע בעיני עצמו, ולעומת זאת מי שלומד תורה שלא לשמה, הרי ככל שלומד יותר תורה הוא נעשה יותר גבה עינים ורחב לבב, ובכלל מה שאמרו (סנהדרין כד.) סימן לגסות הרוח עניות וכו' מאי עניות עניות דתורה, רצ"ל דכאשר לומד תורה באופן של עניות דהיינו שלא לשמה, הרי זה מביאו לגסות הרוח, ותמיד הוא מתגאה בלבבו לאמר מי ידמה לי ומי ישוה לי ומי כמוני מורה, ועושה את התורה עמרה להתגדל בה וקרדום לחפור בה (אבות ד, ה), ותורתו היא רק לקנמר (ע"י רש"י, ברכות ז. ד"ה העושה), והוא משתדל לפרסם שמו ברבים שכולם ישמעו וידעו כמה גדול הוא בתורה בכדי שיקומו מלפניו מלוא קומתם, והוא מלא גאווה וחוצפה ושקר,

ובנוסף הוא גם מערים על אחרים להראות עצמו כאילו הוא למדן מופלג כאשר מפלפל עמהם רק באיזה סוגיות מועטות שהוא בקי בהם ושהם אינם בקיאים בהם, ועל איש כזה אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם.

ויורמו בכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך, דסימן לאדם לידע שתורתו היא בבחינת עת לעשות לה', היינו שהלימוד הוא לשם שמים ועולה לגבוה, כאשר הוא מרגיש בעצמו כי הפרו תורתך, שבענוותנותו סבור שעדיין לא התחיל לעשות מאומה מחובתו לפני הקב"ה ושכל לימודו עד עכשיו הוא בבחינת הפרו תורתך, וזאת כי מי שזוכה ללמוד תורה לשמה הריהו מתדבק בעצם קדושת התורה שהיא מלבושתו ענוה, ובא יותר ויותר לידי הכנעת הלב, וככל שלומד יותר הוא רואה כמה אינו יודע עדיין מאומה, ומבקש להטמין עצמו במערה שאיש לא יראה אותו ולא ידע ממנו, וגם כשמיים מסכת נשבר לבו בקרבו לאמר הלא איני יודע במסכת זו אפילו סוגיא אחת ודיבור אחד בתוספות, ולב נשבר זה מביא אותו להתחיל שוב את המסכת מתחילתה בהתחדשות.

יג) ויבואר הא דאמר אביי (שבת קיח:), תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן, דלכאורה צ"ב מדוע עשה אביי יומא טבא רק כאשר ראה צורבא מרבנן שסיים מסכת ולא עשה כן כאשר הוא עצמו סיים מסכת. וכן יש לבאר מדוע אותו צורבא מרבנן בעצמו נמנע ולא עשה יומא טבא אלא אביי עשה בעבורו.

אמרם אביי ברוב ענוותנותו כאשר היה בעצמו מסיים מסכת היה לבו נשבר בקרבו לאמר הלא איני יודע ומבין מאומה במסכת זו ומה ערך יש לסיום שלי, וכן אותו צורבא מרבנן לעצמו שסיים המסכת היה מתלבש ענוה וסבר שאינו יודע מאומה, וביום שעשה הסיום היה יושב בתענית של תשובה ומתחיל שוב המסכת מתחילתה. ורק כשראה אביי צורבא מרבנן אחר מסיים מסכת היה מעריכו כערכו הרם ועושה עבורו יומא דרבנן.

ובאמת לא ידוע כל כך מצדיקים שעשו עסק וסעודה בסיום מסכתא וסיום הש"ס, ואף שעסקו בתורה יומם ולילה, וכל ימי גדלותו בין החכמים ולא ראיתי זאת אצל צדיקים ותלמידי חכמים שהייתי אצלם, אף שבגדלות תורתם היו יכולים ללמוד ולסיים מסכת בזמן קצר [ואפילו בתשעת הימים שהיה נהוג יותר אצל צדיקים לעשות סיום מסכת ולאכול בשר, אך היו צדיקים שגם אז לא עשו סעודה לרגל סיום מסכת, וכל צדיק אחז דרכו], ויש כזה ענינים גבוהים. וענין הדבר בפשטות, שצדיקים אלו שעסקו בתורה לשמה זכו למדרגת מלבושתו ענוה, וכל אימת שסיימו מסכת נשבר לבבם בקרבם לאמר הרי איני יודע ומבין אפילו את המשנה הראשונה של המסכת. והוה מדרגה נשגבה בענוה, שאדם אינו יכול להשיג בעצמו אלא במתנת שמים מיוחדת בכח התורה שמלבושתו ענוה.

יד) וזהו שאמרו חז"ל (נדרים פא.), הזהירו בבני עניים שמהן תצא תורה, כי העניים ההולכים יחפים וישנים על הארץ בטבעם הם בעלי נפש שפלה ורוח נמוכה (עי' ר"ן שם ד"ה הזהירו בבני), ובזכות מדה זו הם מסוגלים יותר להשיג תורה, וכאמור שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה כמים ההולכים ממקום גבוה למקום נמוך.

ולכן גם תפילתם מקובלת יותר כדאיתא בזה"ק (פרשת בלק ח"ג דף קצה, א), תלת אינון דאקרון תפלה, תפלה למשה איש האלקים (תהלים צ, א), תפלה לדוד (שם פו, א), תפלה לעני (שם קב, א). מאן חשיבא מכלהו, הוי אימא תפלה דעני, תפלה דא קדים לתפלה דמשה וקדים לתפלה דדוד, וקדים לכל שאר צלותין דעלמא, מאי טעמא, בגין דעני איהו תביר לבא, וכתוב (שם לד, יט) קרוב ה' לנשכרי לב וגו', ומסכנא עביר תדיר קטטה בקודשא בריך הוא, וקודשא בריך הוא אצית ושמע מלוי עי"ש. וזאת כי העני במבועו הוא שבור לב ונדכא רוח, וקרוב ה' לנשכרי לב, לב נשכר ונדכא אלקים לא תבזה (שם נא, יט), והקב"ה משתמש רק במאנא תבירא (זה"ק, פרשת אמור, ח"ג דף צ, ב; ועי' מגן אברהם סימן נג ס"ק ח).

מה שאין כן העשירים גבה לבם ורם לבבם כאמור (משלי יח, כג) ועשיר יענה עזות, בראותם את עצמם יושבים בכבודו של עולם כשברשותם כסף וזהב לרוב בלי שום מחסור, ובגאות לבם כאשר לומדים קצת גמרא הם באים יותר לידי גאווה לחשוב מי ידמה לי ומי ישוה לי, אני ואפסי עוד, ולכן אינם יכולים לזכות לתורה, כי בנקודה קטנה אחת של גאווה והתנשאות עלול אדם לאבד את כל מדרגותיו (עי' נועם אלימלך, פרשת נח, ד"ה אלה תולדות ה'), כמו שאמרו (סנהדרין קא): גסות הרוח שהיה בו בירבעם מרדתו מן העולם, וכן אמרו (פסחים סו:): כל המתנחל אף חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו.

זו) ויתורין דלכן דרשו חז"ל על הכתוב וזהב הארץ ההוא טוב, דלא יתכן לפרשו על הזהב החומרי כפשוטו של מקרא, כי איך אפשר לומר על זהב שהוא טוב בזמן שהוא מביא את האדם לידי גאווה והתפארות, ועושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה, יב), ומה לו ליהודי ריבוי של זהב, שזאת מצינו אצל גוי כמו אחשורוש שהיו אצלו ממות זהב וכסף (אסתר א, ו), אך לא כאלה נחלת בני יעקב.

לפיכך דרשו חז"ל להוציא הכתוב מידי פשוטו, שאין תורה כתורת ארץ ישראל, כי ארץ ישראל מסוגלת להביא לידי הכנעה, כדאיתא בספרים הק' (אברבנאל, בראשית י, א; שלח"ק, פרשת לך; נועם אלימלך, פרשת וישב, ד"ה א"י וישב) דלכן נקראת ארץ כנען שהוא לשון הכנעה, ולכן כתיב (דברים יא, יב) ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה וגו', כי בחוץ לארץ שבאים לידי גסות הרוח אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם, אבל ארץ ישראל מסוגלת בטבעה להביא לידי הכנעה וענוה, שכל אחד ירגיש בנפשו שהוא כתולעת ולא איש, עפר ואפר

וכאסקופה הנדרסת תחת כפות רגליו של כל אדם אחר, ועל ידי ענוה זו זוכים להשראת השכינה עליהם, ועל כך אמרו (כתובות קי'): כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלו' וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלו'.

ולבן אין תורה כתורת ארץ ישראל, כי בחוץ לארץ שאפשר בנקל להיכשל בגאווה וגסות הרוח, אי אפשר לזכות לתורה, וגאות אדם תשפילנו (משלי כט, כג), ואף כשלומדים שם תורה באים לידי גאווה והתפארות, כשכל אחד אומר אני ואפסי עוד, וכפי שאמרו (פנהרין דר.) חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה, ודין גרמא שתורתם משתכחת, מה שאין כן בארץ ישראל אשר המקום מסוגל בחסדי וברחמי ה' לבוא לידי הכנעה וענוה, שם אפשר לזכות לתורה.

ויש לומר דהדרש והפשט אולי אהרדי, וזהב הארץ ההוא טוב, דרך בארץ ההוא טוב לו לאדם שיהיה לו זהב, כי שם אין באים לגאווה מחמת ריבוי הזהב, מה שאין כן בחוץ לארץ ריבוי הזהב מביא לידי התנשאות ואז אי אפשר לזכות לתורה, ואם כן מה לו לאדם זהב אם בכך הוא מאבד את התורה, אשר אין דבר גרוע יותר מכך שאדם פורש מן התורה, ובלי תורה נחשב אדם למת כמו שנאמר (דברים ל, יט) החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה, וכן שנינו (ערוית ה, ו) מוטב לי להקרא שומה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום.

והמעם שרק בארץ טוב לו לאדם שיהיה לו זהב, כיון שבארץ ישראל מאיר כח עליון מאת השי"ת דגם כשיש לאדם כסף וזהב לרוב אינו בא לידי גאווה, וארץ ישראל המכונה כנען מלבשתו ענוה והכנעה, וממילא יכול לזכות לתורה באופן נשגב שאין תורה כתורת ארץ ישראל, ואדרבה ככל שעולה יותר לגדולה ועושה יותר מעשים טובים, הוא נעשה יותר שפל רוח ועניו בעיני עצמו, כדמצינו (חולין פט.) אמר להם הקב"ה לישראל, חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני.

כן מצינו (גיטין נט.) ברבי שהיו אצלו תורה וגדולה במקום אחר, וזאת לפי שהתגורר בארץ ישראל והגיע שם לתכלית מדרגת הענוה כמו שאמרו (פסטה מט:) משמת רבי בטלה ענוה, ולכן היה אפשר להיות אצלו תורה וגדולה במקום אחר, והיה יחיד בדורו בזה.

יז מפני זה רצה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל, כי בהיותו עניו מאד מכל האדם סבר דבאמת אין בכל העולם בעל גאווה כמותו, והשתוקק להיכנס לארץ מתוך תקוה ששם יזכה לבחינת הכנעה של ארץ כנען. ועל זאת התחנן בעת ההוא (דברים ג, כד-כה) ה' אלוקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה אשר מי א"ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך, רצ"ל דכאן במדבר לא זכיתי לתכלית מדת הענוה, כי הלא אני עדיין רואה את עצמי כמי

שזכה להשיג מדרגות ולראות את גדלות ה' וידו החזקה אשר מי א"ל בשמים ובארץ, ולכן בקשתי אעברה נא ואראה את הארץ הטוב וגו', אולי שם אזכה לנקודה של ענוה.

בן איתא בהמשך דברי הוזה"ק הנ"ל (אות ד) על מעלת תפילת העני, שכאשר אמר דוד המלך על עצמו תפילה לעני כי יעטוף, אמר לו הקב"ה, וכי אין אתה מלך ושליט על מלכים תקיפים ואיך אתה עושה עצמך כעני ואביון עיי"ש, ולכאורה הוא פליאה על דוד המלך אשר היו לו אוצרות זהב וכסף לאין מספר ואיך אמר על עצמו שהוא עני ואביון. ובהכרח דאין לזה הסבר מצד השכל, אלא מדה זו של ענוה היא מתנת אלקים ומסוגלת ארץ ישראל שמלבשתו ענוה, וכאמור שעל כך דרשו הכתוב וזהב הארץ ההוא טוב, שבארץ ישראל גם כשיש לאדם זהב לרוב וגם זוכה לדעת תורה, בכל זאת הוא נהיה יותר שפל רוח ונפשו כעפר לכל תהיה.

יח) על זאת קונן ירמיהו הנביא (איכה א, א), איכה ישבה בדד וגו' רבתי בגוים, כי הנה עד כה זכו בני ישראל למדת הענוה אשר ארץ ישראל מסוגלת לה, וגם כאשר השפיע להם הקב"ה רוב טוב וגדולה נשארו תמיד בעיני עצמם שפלים ונדכאים, אשר מדה זו נמצאת רק אצל בני ישראל כמאמרם ז"ל (חולין שם) שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני וכו' אבל עובדי כוכבים אינן כן וכו', עיי"ש. ועכשיו שגלו מארצם לחוץ לארץ נהיה חורבן גדול כל כך שבני ישראל רם לבכם בגאווה והתפארות לראות עצמם במדרגת רבתי, אשר מדה זו דרכה להיות בגוים, שכאשר הקב"ה משפיע להם גדולה באים לידי גאווה.

יט) מי שהיה אצל הצדיקים תלמידי הבעש"ט זי"ע ראה עין בעין איך שהיו תמיד נכנעים ושפלי רוח, וראיתי מכתב שכתב זקח"ק מצאנו זי"ע אל הרה"ק רבי מנחם מענדל מגלאנוב זי"ע [נכד הרה"ק מראפשיץ זי"ע] שהיה צעיר ממנו בשנים, כאשר הגיעה אל זקח"ק השמועה הלא טובה שהוא אינו שרוי בקו הבריאות, וכתב לו בתוך הדברים בלשון קדשו, נבהלתי לשמוע את הבשורה הנוראה שכבודו אינו שרוי בקו הבריאות, וידעתי שרק עוונותי הרבים גרמו לזה שזרע קדוש מחולל בפשעי ואת עוונותי הוא נושא, ומי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה לבקר בחצרות קדשו, ובכל כוחי הייתי מתאמץ לבוא לבקרו, אך מה אעשה ושיבה נזרקה בי ואפסו כוחותי לנסוע למרחקים לבקרו, וגם אין לי מעות להוצאות הדרך, אבל אני מתפלל עליו בכל עת ורגע שהקב"ה יעזור ויושיע להחזיקו ולהחיותו להחלימו ולרפאותו תיכף ומיד ברפואה שלימה, עכל"ק. צא ולמד כמה היו הצדיקים מכניעים עצמם זה לזה.

כ) ויבואר מה שמצינו כאשר נגלה מלאך ה' אל גרעון (שופטים ו, יב-יג) ויאמר אליו גרעון בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתננו בכף

מדין. וברש"י, אשר ספרו לנו אבותינו, פסח היה, אמר לו, אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים וכו', ע"כ. ובשו"ת תשורת ש"י (תנינא, ליקוטים בסוף הספר, ד"ה ויאמר אליו) הקשה על כך וז"ל, וכי גרעון תינוק בן יומו היה שלא ידע ושמע מוציאת מצרים עד אמש שהקרהו אביו את ההלל, וכי לא קרא בתורה עדיין, והרי נביא היה, ועיי"ש ביאורו לדרך [וכותב שם דקושיא זו חלם בחלום בליל שבת קודש פרשת שמות שנת תרכ"ג].

אמנם הצדיק ברוב ענוותנותו רואה עצמו תמיד כתינוק בבית רבו, שהוא מצד עצמו אינו יודע מאומה ואינו ראוי לומר מאומה, אפילו פסוק בחומש, מלבד מה ששמע מאביו שזהו בוודאי אמת, כפי שמצינו ברכי אליעזר שהעיד על עצמו (סוכה כה). ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם, ולכן הזכיר גרעון רק ששמע מאביו אתמול שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים, ואכן רק בזכות ענוה זו זכה להיות שופט בישראל.

כא) בענין זה היה הפנם של המרגלים, כדאיתא בזה"ק (פרשתן, ח"ג דף קנח, א) וז"ל, בלהו זכאין הווי, ורישי דישראל הווי, אבל אינון דברו לגרמיייהו עיטא בישא, אמאי נטלו עיטא דא, אלא אמרו, אי ייעלון ישראל לארעא נתעבר אנן מלמהווי רישין וימני משה רישין אחרנין, דהא אנן זכינן במדברא למהווי רישין, אבל בארעא לא נזכי. היינו שהמרגלים היו זכאים וראשי ישראל, ומה שהוציאו את דבת הארץ רעה הוא כיון שסברו שאם יכנסו ישראל לארץ יעבירו אותם מלהיות ראשים וימנה משה ראשים אחרים תחתיהם. ואף דאין לנו השגה בעומק דברי הזה"ק, ואיני ראוי אפילו לומר בפי את תיבות הזה"ק, אבל בפשטות מבואר שהיה אצל הנשיאים פגם של התנשאות וחששו שמא יאבדו את מעמדם כנשיאי ישראל.

וי"ש לומר דלכן בדווקא רצה משה רבינו לשלוח אותם כמרגלים את הארץ, והסכים הקב"ה על ידו, כדי ששם יושפעו מסגולת הארץ לבא לידי הכנעה גדולה, ותחת שבמדבר חששו שמא יאבדו את נשיאותם, הרי בבואם לארץ יזכו ללב נכנע ונשבר לחשוב שאינם ראויים כלל להיות נשיאי ישראל, ובזכות הענוה יזכו לתורת ארץ ישראל. זהו שאמר הכתוב, שלח לך אנשים, וכתב רש"י, שלח לך לדעתך, היינו לדעת משה שהוא עניו מכל האדם, ומאחר שהם עכשיו לקויים במדת ההתנשאות, לכן שלח אותם במטרה שיבואו שם למדת הענוה. ויתורו את ארץ כנען, וכן"ל (אות טו) שנקראת כנען מלשון הכנעה, ומדה זו של הכנעה אין אדם יכול להשיג בכוחות עצמו אלא היא מתנת אלקים אשר אני נותן לבני ישראל, והמקום המסוגל לזה הוא בארץ ישראל.

כב) ולאידך גיפא יש לומר, דהנה אף שמדת הענוה חשובה עד מאד, צריכים להתנהג גם בגאות דקדושה, בבחינת ויגבה לבו בדרכי ה' (דברי הימים

ב' ז', ו), וכן אמרו חז"ל (סוטה ה.) תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, ובפרט ראשי העם שצריכים לנהוג באופן של נהוג נשיאותך ברמים (כתובות קג.).

ואולי זה היה פגמם וחמאם של המרגלים, דכאשר נכנסו לארץ ישראל באו לידי ענוה יתירה ופסולה, וכל כך נעשו בטלים ומבוטלים בעיני עצמם עד שאפילו שמינית שבשמינית לא היתה להם, והרגישו עצמם נכנעים אפילו כלפי גויי הארץ, ולכן כשראו את ילידי הענק הטמאים היו בעיני עצמם כחגבים וסברו שאינם ראויים לכבוש אותם, ואמרו (במדבר יג, לא) לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, וברש"י, כביכול כלפי מעלה אמרו, והיינו שהיה חסר להם השמינית שבשמינית לידע שהש"ת יהא בעזרם שיוכלו לכבוש את הארץ ולהוריש את הגוים.

ואף דבגמרא (סוטה שם) נחלקו אם תלמיד חכם צריך שיהיה בו אחד משמונה שבשמינית או שלא יהיה בו לא מיניה ולא מקצתיה, וכן הכריע הרמב"ם (הלכות עדות ב, ג), אבל הם הפריזו יתר על המדה בענוה יתירה ופסולה אפילו כלפי הגוים, ולכן אמרו שלא יוכלו לכבוש אותם.

אולם יהושע וכלב נחמו את העם ואמרו (במדבר יד, ז) הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאד מאד, דהיינו שמדת הענוה וההכנעה של ארץ ישראל, טובה היא מאד, ומה שהמרגלים אומרים כעת שהם אינם ראויים לכבוש את הארץ, זהו מחמת שבאו בארץ ישראל לענוה יתירה עד שנאבד מהם אפילו השמינית שבשמינית, והענוה אל ארץ ישראל עומדת להם כעת בעוכרם לאמר שלא נוכל לעלות.

כג) ויש לומר דהוה ממדת חבלי משיח, שהצרות יגרמו לישראל לבא לידי לב נשבר וגדכה על ידי שיהיו בשפל המצב, כפי שאמרו (סנהדרין צו.) אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס. פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך, ולא יהיה אז בישראל שום שררה ושלטון, אין דורש ואין מבקש ואין שואל, על מי לנו להשען על אבינו שבשמים (סוטה מז.), ואז יכנע לבכם הערל שלא יהיו עוד בבחינת רבתי בגוים במדת הגאווה כדרך הגוים כנ"ל (אות יח), ויתקיים בהם הכתוב (תהלים יח, כח) כי אתה עם עני תושיע ועינים רמות תשפיל. בשביל להגיע לבחינה זו אנו בגלות כבר יותר מי"ט מאות שנים אשר מפני חטאינו גלינו מארצנו, הכל כדי לשבר את טומאת הגאווה ושבא להכרה שאין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, ואז אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם.

שמעתי מהגה"ק אבד"ק נאסויד זצ"ל, ששמע מדו"ז הרה"ק משינאווא זי"ע, שהרה"ק מאפא זי"ע אמר שלפני ביאת המשיח יהיה דור שפל מאד מאד, ובלשון קדשו, גאר גאר א נידריג דור. והרה"ק מאפא חזר עשר פעמים על תיבת גאר, ובכל פעם הנמיך את ידו הקדושה יותר ויותר למטה עד שבפעם העשירית הגיע סמוך לקרקע, והפטיר ואמר, ואליהם יבא משיח ולא אלינו. ואחר כך

הוסיף ואמר, שהראו לו את בני דורו של מלך המשיח, וראה שיהיו כולם חובשי כובעים לבנים [מלבוש גרוע ושפל בימיו, ולבוש זה העיד על חובשו שמעשיו מקולקלים ויצא מן הכלל רח"ל], וכמעט ששחוק עבר על פניו, שדווקא הם יזכו לביאת המשיח.

ואולי המכוון במה שהשפיל ידו עד לארץ, לרמוז שמשיח יבא דווקא לדור שיהיו נמוכי רוח ושפלים בעיני עצמם כעפר הארץ, בראותם את שפל מצבם ברוחניות ובגשמיות, כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ במגנו, אין מי יורה דעה ומי יבין שמועה, אין בדינו לא תורה ולא יראה, כמאמרם ז"ל (שבת קלח:). עתידה תורה שתשתכח מישראל, וכן מצינו בגמרא (חגיגה יד.) אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מהם בעלי אמנה שהיו מודים על האמת ואומרים אין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא. ורק כאשר יראו שהם נמצאים בפי תהום ובשפל המצב תבא הגאולה, כי אתה עם עני תושע דייקא, וכמו שאמרו חז"ל (פנדרין צז.) אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה, דדווקא כאשר יהיו בשפל המצב כל כך עד שיתייאשו מהגאולה, אז פתאום יבא הגאול.

כד) כל זמן שחסרי הדעת וגסי הרוח רם לבכם לאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ובני אדם בוטחים בעושרם וגבורתם, עדיין אין הגאולה יכולה לבא, ורק כאשר כל אחד יראה בחוש כי אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו (הושע יד, ד), ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל (ירמיה מז, יט), ויגיע מצב של מחויץ תשכל חרב ומחדרים אימה ובני אדם יתהלכו מבוהלים להיכן נלך ולהיכן נבא, ויהיו שבורים ורצוצים ברוחניות ובגשמיות, ויבואו להכרה כי לריק ינעתי לתוהו והבל כותי כיליתי, ושכל החשבונות עלו בתוהו, אזי תבא הגאולה, כאשר הקב"ה ישמע שוועת עניים ויקשיב לצעקת הדל.

דק) כאשר יפלו כל כך עד שלא יוכלו לקום בכוחות עצמם, ברור שפל ונכנע כזה יקים הקב"ה מעפר דל, כדאיתא בזה"ק (פרשת פקודי, ח"ב דף רלט, ב; פרשת ויקרא, ח"ג דף ו, א) **על הכתוב** (עמוס ה, ב) **נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, שכנסת ישראל תפול כל כך עד שלא תוכל מעצמה להקים מהגלות, אלא הקב"ה יקים אותה ויאמר** אנא אוקים לה, אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס מ, יא), עיי"ש.

כה) ויורמו בכתוב, שלח לך אנשים ויתורו ארץ כנען, וכאמור שהמרגלים נשלחו לארץ ישראל כדי להשיג שם את מדת הענוה, ויש בזה הוראה לדורות כמו כל פסוקי התורה, שלאחר כל שנות הגלות, אחר שהגויים יתרגו ויטבחו מלויני יהודים ויראו שבכל העולם אין מקום בטוח ליהודים להציג בו כף רגלם ואבד מנום ממני אין דורש לנפשי, וכל החשבונות יסתיימו באפס ואין, וגם ברוחניות אין בנו לא חכמה ולא תורה, אזי ישליכו את טומאת הגאווה וההתנשאות ויבואו ישראל לידי הכנעה בבחינת ארץ כנען, ונפשם כעפר לכל תהיה, ויבואו

להכרה דרך אשר אני נותן לבני ישראל, שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, ואז יוושעו ישראל בה' תשועת עולמים.

הנה כבר עבר יום כ' בסיון ומתחילים להרגיש הרגשה של הימים הנוראים (ע' אורח ישראל, לקוטים חדשים, לפרשת מטות), ובשבוע הבעל"ט עומדים לברך החודש תמוז, ואנו זקוקים לרחמי שמים מרובים עד הרגעים האחרונים של חבלי משיח, וכל אחד צריך לבקש רחמים על עצמו, ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ (ישעיהו סב, ז).

יעזור השי"ת לכל אשר בשם ישראל יכונה, בכלליות ובפרטיות, ברוחניות ובגשמיות, בבני חיי ומוזני ריחי, ויהי החודש הזה סוף וקץ לכל צרותינו תחילה וראש לפדיון נפשנו, וניגאל גאולת עולם במהרה בימינו אמן.

תוכן הענינים:

- חשיבות וסגולת מדת הענוה שעל ידה זוכים לתורה.
- אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, רומז לתלמידי חכמים שבענוונותם רוצים להישאר בד' אמותיהם וסבורים שאין תורתם ראויה להתפרסם.
- ענוונותו של רבי אבהו שסבר שלא זכה לתורה.
- בענוונותו סבר שאין תורתו ראויה להשפיע לטובה על כלל ישראל.
- הלומד תורה כראוי אינו בא לידי יגיעה ועייפות.
- הלומד תורה כראוי הריהו נמשך יותר ויותר ללמוד תורה ואינו מסוגל להפסיק.
- דרך כמה צדיקים שעסקו בלימוד אחד בלבד, כי לא היו יכולים להפסיק באמצע.
- מי שהוא במדרגה כזו אסור לו ללמוד קודם התפילה כשיטת רש"י שמא ישכח להתפלל.
- הלומד תורה כראוי, התורה מלבשתו ענוה, וככל שלומד יותר כן מכיר יותר בשפלות ערכו, משא"כ בלומד שלא כראוי שהוא מתנשא יותר ויותר.
- אביי לא עשה לעצמו סיום מסכת בסברו שלא השיג כלום במסכת שלמד, ועשה רק עבור צורבא מרבנן אחר, ולכן לא ראו כל כך אצל צדיקים לערוך סיומי מסכתות.
- חשיבות תפילה לעני כיון שהוא בלב נשבר ואינו מתייחר.
- אי אפשר לפרש זוהב הארץ שהוא טוב על זהב כפשוטו כיון שזה מביא ליוהרא, ובהכרח הכוונה על תורת ארץ ישראל, כי ארץ ישראל מסוגלת לענוה.
- בארץ ישראל אין הזהב גורם לירידה.
- משה רבינו בענוונותו סבר שהוא בעל גאווה ולכן רצה להיכנס לארץ ישראל המסוגלת לענוה.
- דברי ירמיהו רבתי בגוים היינו שנכשלו ישראל במדת הגאווה כדרך הגוים.
- מדת ענוה המופלגת שראו אצל צדיקים.
- המרגלים היו לקויים בגאווה, וחששו שבארץ ישראל כבר לא יהיו ראשי ישראל, ולכן בדווקא רצה משה לשלוח אותם לארץ ישראל.
- בארץ ישראל באו המרגלים לענוה יתירה ופסולה וסברו שאינם ראויים אפילו לעומת הגוים ולכן לא יוכלו לכבוש את הארץ.
- ענין חבלי משיח ברוחניות ובגשמיות כדי להביא את בני ישראל לענוה ושפלות, ואז יזכו לגאולה, כי אתה עם עני תושע.

לעילוי נשמת

הרה"ג החסיד רבי שמואל משה בהר"ר שמעון אליעזר ז"ל קראסני

נלב"ע כ"ה סיון תש"ע לפ"ק – ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י משפחתו הי"ו

לעילוי נשמת

הרה"ח מוה"ר ישראל מאיר בהר"ר מרדכי מנחם ז"ל

נלב"ע כ"ט סיון תשע"ח לפ"ק – ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י בניו

הרה"ח מוה"ר משה אברהם צבי, ברוך חיים וויעדער הי"ו

גליון זה נדבת

הרב אברהם דוד נוססענצווייג שליט"א

לרגל שמחת נישואי בתו שתחי'

עב"ג הבה"ח המו"מ בתויר"ש כמר יחיאל מיכל קאליש נ"ו

למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת

הרה"ח מוה"ר משה חיים הלוי זילבערמאן הי"ו

לרגל שמחת תגלחת בנו צבי נ"י

למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת

הרה"ח מוה"ר ישראל זילבער הי"ו

לרגל שמחת פדיון בנו בכורו יצחק נ"י

למז"ט ובשטומ"צ

מכון להוצאת דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה

שע"י איגוד חסידי צאנז

718.431.1055